

DESCOPERIRI VECHI DIN MUZEUL DE ISTORIE AIUD (I)

de NIKOLAUS BOROFFKA

În cele ce urmează vor fi prezentate câteva decoperiri mai vechi de la Livezile¹, punctul „La Izvorul Popii”², județul Alba. Ele se află astăzi în Muzeul de Istorie Aiud.

În împrejurimile satului Livezile, sat plasat în partea estică a Munților Apuseni (Munții Bihor și Munții Metaliferi) (fig. 1) au fost făcute, încă la sfârșitul sec. XIX, cercetări arheologice în diferite puncte³. Atenția s-a îndreptat îndeosebi asupra descoperirilor din tumulii de pe „Dealul Sârbului”⁴, subiect pe care nu-l vom aborda deocamdată în cadrul de față.

Punctului „La Izvorul Popii” i s-a acordat mai puțină importanță și a fost mult mai rar amintit separat⁵. Despre condițiile de descoperire ale obiectelor din acest punct avem prea puține amănunte⁶. Astfel, în lotul păstrat în Muzeul de Istorie Aiud (nr. de inventar 1554 — 1629), se pot identifica doar cioburi aparținând culturilor Coțofeni și Wietenberg, un singur ciob din cultura Basarabi fiind nesemnificativ.

Ceramica de tip Coțofeni (fig. 2, 1 — 4; 3, 1 — 2) este greu de încadrat în sistemul lui P. Roman⁷. Zonele cu incizii (fig. 2, 4, 3, 1) sunt prezente din faza I până la sfârșitul culturii⁸. Unele forme (fig. 3, 1) au

¹ Numele românesc vechi era Cacova, raion Aiud, regiunea Cluj, iar sub administrația maghiară: Urháza/Vládháza, Alsó-Féher megye, nagy-cnyedi járás.

² În germană: An der Pfarrersquelle (Horedt); ungurește: A pap forrásánál (Roska).

³ K. Hecsey, *Alsóféher vármegye őskora*, II/1, Nagyenyed, 1901, p. 18 — 22, 25 — 35.

⁴ Vezi H. Ciugudean, *Apulum*, 23, 1986, p. 67 — 82; idem, *PZ*, 66, 1991, 1, p. 79 — 114, fiecare cu bibliografia mai veche.

⁵ H. Schmidt, *ZfE*, 35, 1903, p. 451, fig. 32a; *MAGW*, 58, 1928, pl. 10, 12; H. Schroller, *Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933, p. 75, nr. 48; K. Horedt, *Die Wietenbergkultur. Ein Beitrag zur Bronzezeit Siebenbürgens*, Teza de doctorat, manuscris, Bonn, 1939, p. 38 — 39 (mai departe Horedt, *Wietenberg*); M. Roska, *Közlemények*, 1, 1941, p. 83, nr. 321; I. Berciu, *Apulum*, 1, 1939 — 1942, p. 28, nota 4; M. Roska, *Erdély régészeti repertórium* I. *Őskora/Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum I. Praehistorica*, Cluj, 1942, p. 306 — 307, nr. 88, în special p. 307; idem, *Közlemények*, 4, 1944, p. 33, nr. 77; K. Horedt, *Dacia*, N. S., 4, 1960, p. 111, nr. 26; N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, Teza de doctorat, Berlin, 1991, p. 52, nr. 252, pl. 86, 1 — 4; 148, 8 — 18; 149, 1 — 2 (mai departe Boroffka, *Wietenberg*); idem, *ArchVest*, 44, 1993 (sub tipar).

⁶ Numai la Horedt, *Wietenberg*, se găsește o informație conform căreia ar putea fi vorba de descoperiri din așezări.

⁷ P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976; idem, *PZ*, 52, 1977, 1, p. 189 — 198, pl. 37 — 51; idem, *The late copper age Coțofeni culture of south-east Europe* (BAR, Suppl. Ser. 32), Oxford, 1977.

⁸ P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, pl. 54, 1 — 3; 70, 2 — 3; 72, 9, 15; 75, 1; 90, 2 — 3; 98, 2, 5; 103, 2, 6; 105, 1, 3, 5.

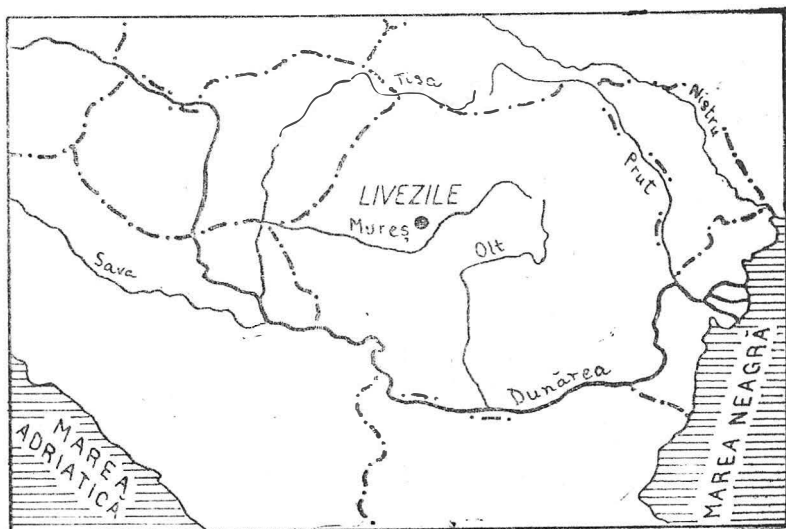

Fig. 1. Plasarea satului Livezile.

analogii la Castrele Traiane⁹, Basarabi¹⁰, Ostrovu Corbului¹¹, fiind atribuite fazei a III-a. Nervuri verticale și crestate (fig. 2, 3; 3, 2) apar deja din faza I¹², dar sunt frecvente până în faza III¹³. Motivul în coadă de pește (orizontal) (fig. 2, 2) apare din faza I¹⁴, dar devine tot mai frecvent în faza a III-a¹⁵. Motivul mai complicat, format din incizii verticale și orizontale (fig. 2, 2), nu are analogii printre materialele publicate de P. Roman, dar poate fi pus în legătură cu niște ornamente asemănătoare¹⁶. Așadar, chiar dacă analogiile nu sunt foarte precise și lipsește tehnica împunsăturilor succesive (Furchenstich) — caracteristică fazei Coțofeni III din Transilvania —, ceramica Coțofeni de la Livezile „Izvorul Popii” trebuie deocamdată încadrată în faza a III-a a culturii.

Fragmentele atribuite culturii Wietenberg (fig. 3, 3 — 6; 4, 1 — 2), sunt încadrabile în fazele A2 și B cu câteva elemente ale fazei C¹⁷.

Aici vom discuta doar două probleme ridicate de materialul de la Livezile „La Izvorul Popii”. Una din ele privește două piese din os (fig. 2, 5 — 6)¹⁸, iar cealaltă prezența unor fragmente ceramice de influență „Hügelgräberkultur” (fig. 4, 3 — 4).

⁹ *Ibidem*, pl. 89, 1.

¹⁰ *Ibidem*, pl. 90, 2, 4; 91, 3; 92, 2, 4.

¹¹ *Ibidem*, pl. 98, 2.

¹² *Ibidem*, pl. 66, 8.

¹³ *Ibidem*, pl. 92, 4, 6; 98, 6; 99, 11.

¹⁴ *Ibidem*, pl. 59, 3.

¹⁵ *Ibidem*, pl. 81, 18; 90, 12; 92, 4; 93, 4; 106, 10.

¹⁶ *Ibidem*, pl. 84, 10; 108, 6; 110, 3, 5; 113, 3, 13.

¹⁷ După Boroffka, *Wietenberg*.

¹⁸ Cele două piese de os au fost prezentate și într-un articol în limba germană: N. Boroffka, *ArhVest*, 44, 1993 (sub tipar).

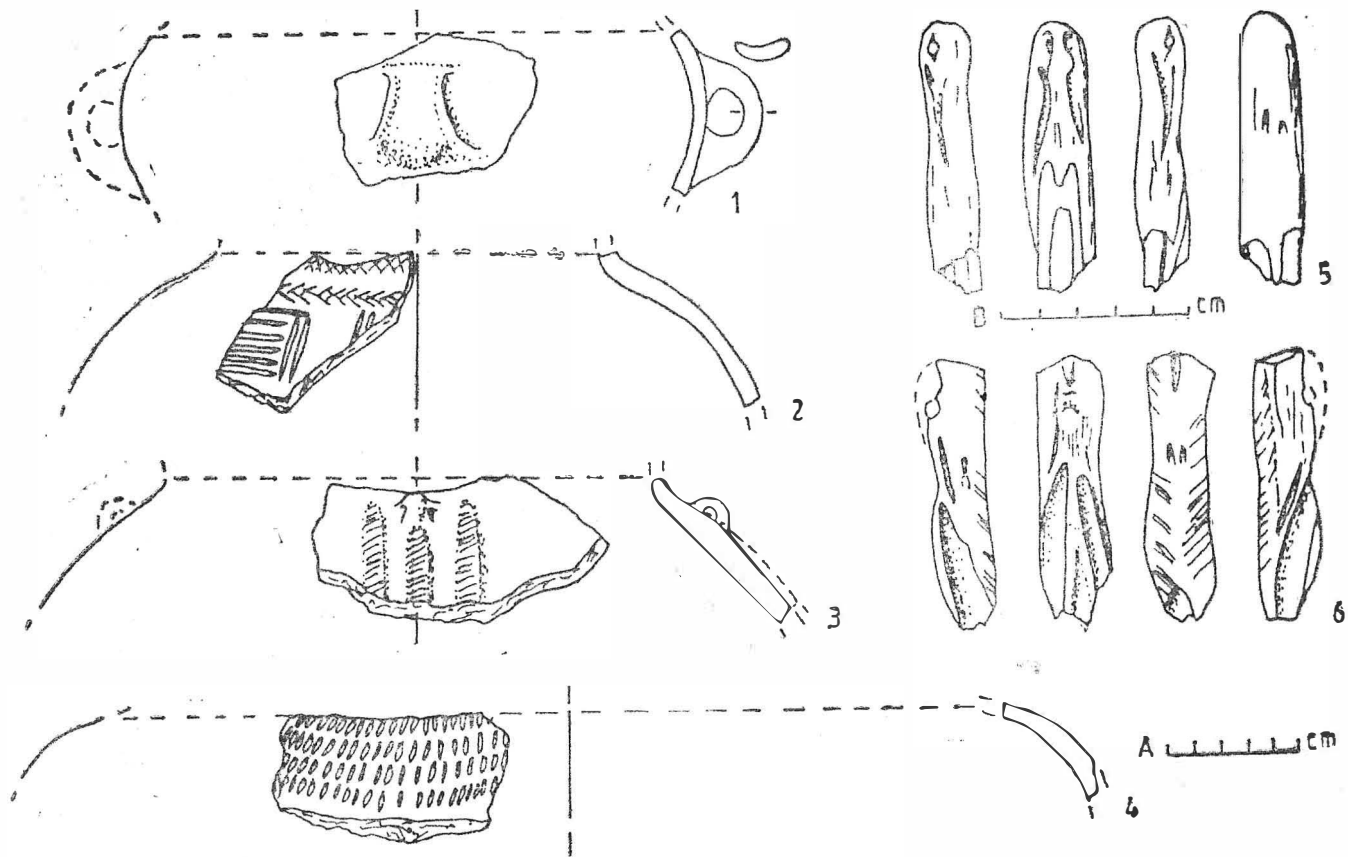

Fig. 2. Livezile. „La Izvorul Popii”. 1 – 4 ceramică Coțofeni (scara A); 5 – 6 piese din os (scara B).

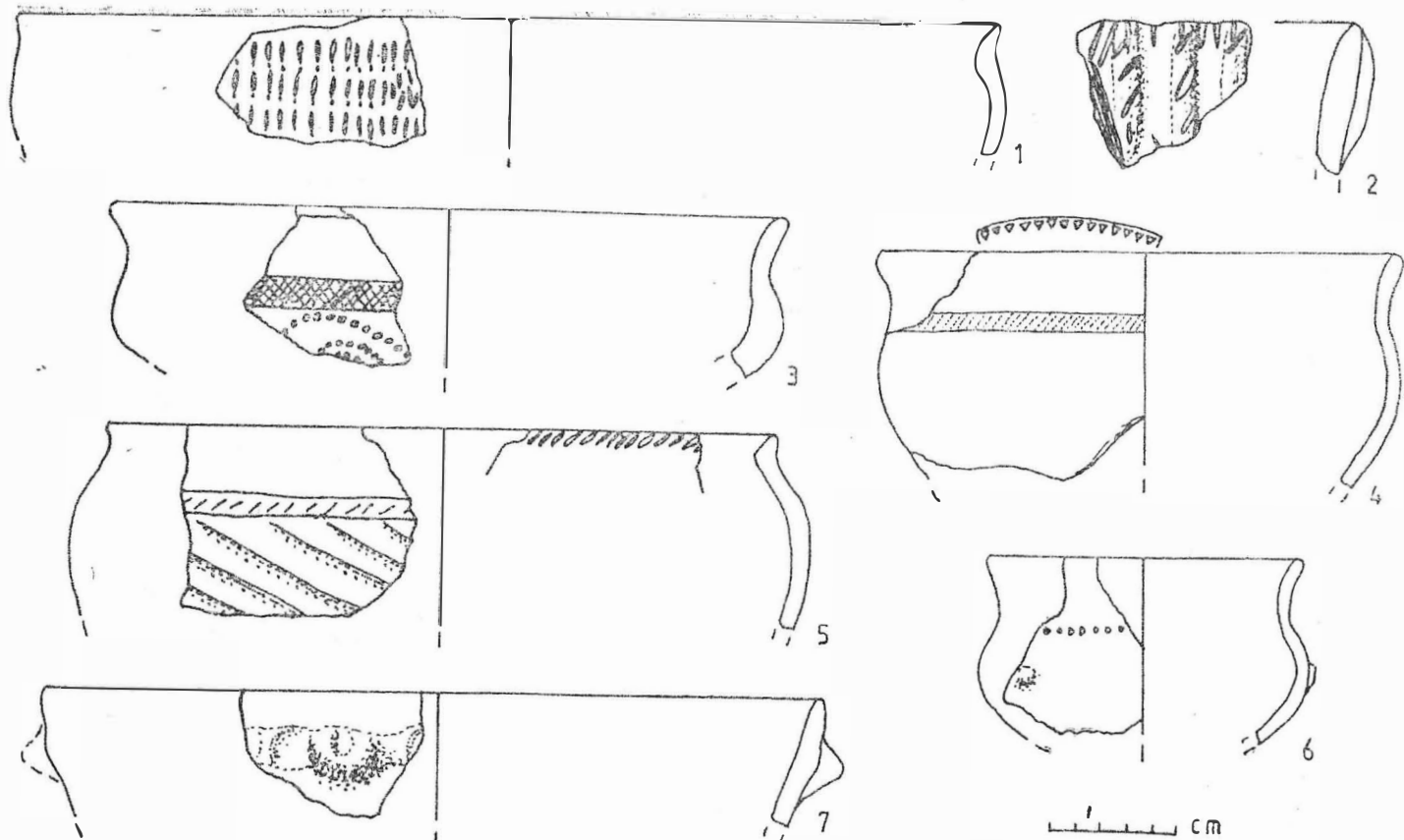

Fig. 3. Livezile. „La Izvorul Popii”. 1 – 2 ceramică Coțofeni ; 3 – 7 ceramică Wietenberg.

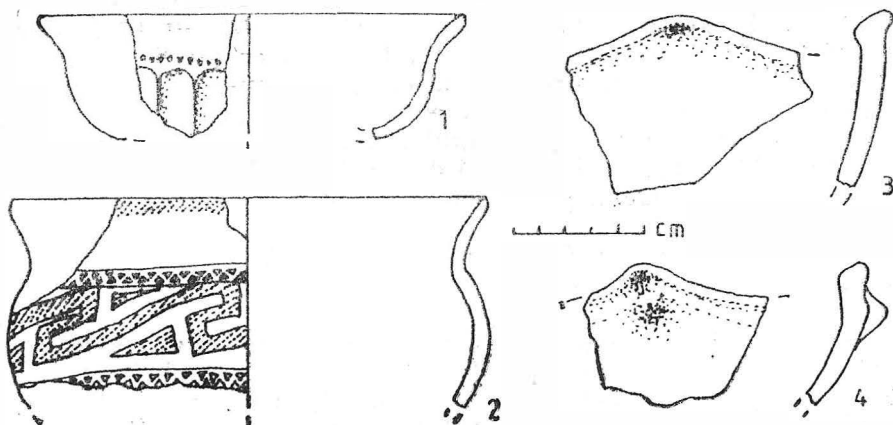

Fig. 4. Livezile. „La Izvorul Popii”. 1 – 2 ceramică Wietenberg; 3 – 4 ceramică cu influențe ale culturii tumulare.

I

Cele două piese din os de care ne vom ocupa mai departe provin din lotul amintit, însă nu pot fi totuși atribuite cu siguranță nici uneia dintre cele două culturi reprezentate. Ceea ce ne obligă să le publicăm este în primul rând faptul că avem de a face cu un tip de idol necunoscut până acum în bibliografia de specialitate.

Descrierea pieselor :

1. Fragment din mijlocul mandibulei inferioare (*Mandibula*) a unui porc domestic (*Sus scrofa domesticus*)¹⁹. Este vorba de porțiunea cu dinți incisivi (păstrați) (*Incisivii UK 1 dreapta și 1 stânga*). Piesa este tăiată din mandibula inferioară. Urme ale acestui proces nu mai sunt vizibile pentru că ulterior, întreaga bucată de os a fost lustruită. Acest lucru a fost făcut cu foarte multă grijă, astfel că nu pot fi surprinse nici un fel de zgârieturi. Capătul opus dinților (capul idolului), este rotunjit și a fost găurit într-un loc îngust din față. Fiecare din cele două șanțulețe laterale este un canal vascular natural. Secțiunea poate fi considerată, în general, drept rotundă.

În mare, piesa dă impresia unui idol antropomorf, atunci când este pusă cu tortița în sus și cu dinții în jos. În același timp, perforația este folosită și pentru atârnat, și drept reprezentare a ochilor. Picioarele sunt redată de partea care păstrează dinții. Ambele canale vasculare pot să treacă drept brațe schematizate. Caracteristici sexuale lipsesc.

Lungimea păstrată : 7,2 cm : lățimea maximă : 1,8 cm (fig. 2, 5 ; nr. inv. 1614).

¹⁹ Pentru ajutorul dat la determinarea zoologică, aș dori să mulțumesc și pe această cale dr. C. Becker, Berlin.

2. Confectionat în același mod ca piesa nr. 1. Tortița (nasul) este ruptă din vechime. De asemenea dinții (picioarele idolului) au căzut cu multă probabilitate încă în antichitate. La acest exemplar capul a fost realizat cu mai multe muchii decât la exemplarul nr. 1. Pe partea dorsală a piesei se păstrează, pe linia mediană, o porțiune din canalul vascular al osului, care arată ca un șantuleț. Întregul spate este prevăzut cu tăieturi fine oblice, care se îndreaptă de sus dinafară spre în jos înăuntru, înspre mijloc, și care trebuie să sugereze părul. Și la această piesă lipsese caracteristicile sexuale.

Lungimea păstrată: 6,9 cm; lățimea maximă: 1,9 cm (fig. 2, 6; nr. inv. 1615).

În foarte cuprinzătoarea bibliografie privitoare la idoli și la instrumentele de os²⁰ nu se găsește nici o reprezentare asemănătoare, astfel că în cadrul de față va fi prezentat un nou tip. Din păcate, în legătură cu condițiile de descoperire nu se cunoaște — așa cum aminteam mai sus — aproape nimic, deșă ce se poate spune foarte puțin despre plasarea cronologică. Ambele descoperiri provin dintr-un punct unde a apărut ceramică din epoca târzie a cuprului și din epoca timpurie și mijlocie a bronzului, ceea ce nu permite o datare mai strânsă.

Osul sau cornul au fost adesea folosite în epoca cuprului la confecționarea idolilor, după cum în general plastica antropomorfă este mult mai des întâlnită decât în epoca bronzului. Piesa — mai ales pentru că este vorba de un tip nou — nu poate fi deci atribuită fără comentarii epocii cuprului, doar pe baza frecvenței descoperirilor; aceasta cu atât mai mult, cu cât în epoca bronzului, în cultura Wietenberg, sunt cunoscuți idoli²¹, ce e drept, însă nu din os.

Conturul simplu al idolilor de la Livezile poate fi pus în legătură cu acela — de asemenea simplu — al idolilor balcanici din metapodia (idoli prismatici)²². Acești idoli sunt de cele mai multe ori de asemenea găuriți în regiunea capului, îndeosebi la margine, orificiile putând trece drept urechi. În principiu aceste orificii au putut folosi și la atârănarea piesei. Probleme ridică diferența de secțiune, idolii balcanici din metapodia având

²⁰ Având în vedere în special sud-estul european, amintim aici doar câteva dintre cele mai importante lucrări: V. Mikov, *Izvestija Sofia*, 8, 1935 (1934), p. 183 — 214; N. Petkov, *Godišnik Plovdiv*, 2, 1950, p. 25 — 37; J. Neustupný, *Studie o eneolitické plastice/Studies on the Eneolithic Plastic Arts*, Praga, 1956; R. Maier, *BerRGK*, 1962 (1961), p. 171 — 305, pl. 36 — 54; O. Höckmann, *Die menschengestaltige Figuralplastik der südosteuropäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Hildesheim, 1968; P. J. Ucko, *Anthropomorphic figurines of predynastic Egypt and neolithic Crete with comparative material from the prehistoric Near East and Mainland Greece*, Richmond, 1968; E. Comşa, în *Les Religions de la Préhistoire. Actes du Valcamonica Symposium '72*, Capo di Ponte, 1975, p. 143 — 152; M. Gimbutas, *The Gods and Goddesses of Old Europe 7000 to 3500 B. C. Myths, legends and cult images*, Londra, 1974; A. Bačkalov, *Predmeti od kosti i roga u predneolitu i neolitu Srbije*, Beograd, 1979; M. Gimbutas, *The Language of the Goddess*, Londra, 1989. Pentru epoca bronzului au fost adunați îndeosebi idoli de lut: L. Hájek, *SlovArch*, 52, 1957, 2, p. 323 — 338; V. Truhović, *Starinar*, N. S., 7 — 8, 1956 — 1957, p. 133 — 139; Vl. Dumitrescu, *IPEK*, 19, 1954 — 1959; p. 16 — 48, pl. 13 — 20; T. Kovács, *AE*, 99, 1972, p. 47 — 52; Z. Letica, *Antropomorfne figurine bronzanog doba u Jugoslaviji*, Beograd, 1973; M. Chicideanu-Sandor, I. Chicideanu, *Dacia*, N. S., 34, 1990, p. 53 — 75.

²¹ Boroffka, *Wietenberg*, p. 201.

²² Vezi V. Mikov, *op. cit.*, p. 201, fig. 134; R. Maier, *op. cit.*, p. 203 și urm., pl. 47, A 1 — 6; E. Comşa, *op. cit.*, fig. 96, p. 39 — 41, 56 — 58.

secțiunea triunghiulară, iar cei de la Livezile, rotundă. Trebuie de asemenea observat că amândouă piesele de la Livezile au fost confecționate din mandibulă, în vreme ce la producerea idolilor prismatici au fost folosiți metapodia. La ambele categorii porcul este animalul de la care provine materia primă. Idolii prismatici trebuie corelați în mod preponderent cu culturile Gumelnița și Sălcuța răspândite în epoca cuprului în Bulgaria nord-estică și în sudul României. Ei sunt deci, în orice caz, mai vechi decât piesele noastre și — deși nu prea îndepărtat — răspândiți, într-un alt areal. Un exemplar din Transilvania de sud-est amintit de R. Maier²³ rămâne din punct de vedere geografic încă destul de departe de locul de descoperire al pieselor noastre.

O altă formă de idoli antropomorfi, de asemenea foarte schematică, provine tot din arealul culturilor Gumelnița și Sălcuța. E vorba de idoli plăți din os²⁴, pentru care există însă paralele și mai departe spre nord²⁵. Spre deosebire de piesele de la Livezile, ei sunt plăți și — în măsura în care acest lucru este menționat — confecționat din bucăți de corn, așadar din alt material. Crestăturile laterale observate la acești idoli pot să fi folosit la atârnuarea pieselor. Îndeosebi cele din Cehoslovacia provin din contexte datate în epoca cuprului și vor fi folosite și împreună cu ceramică striată (Besenrich) în perioada timpurie a epocii bronzului²⁶, ceea ce le plasează cronologic mai aproape de piesele de la Livezile, decât sunt piesele din culturile Gumelnița și Sălcuța.

Privite în ansamblu, analogiile menționate nu permit o apropiere formală și din punct de vedere al materialului de idoli de la Livezile, care trebuie plasați cronologic mai degrabă în orizontul Coțofeni, sau cel târziu în faza inițială a culturii Wietenberg.

Condițiile de descoperire ale celor doi idoli de la Livezile nu permit nici o concluzie directă în legătură cu utilizarea lor. De aceea ne mulțumim să observăm că perforația cu care au fost realizați ochii putea sluji și la înșirarea pieselor de o așa. Pe baza mărimii și a greutateii nu se poate exclude că piesele au fost purtate ca amulete la gât. Exemple în acest sens pot fi citate printre descoperirile de la Yalia și dintr-un mormânt de la Vathykakas-Souskiou, ambele din Cipru²⁷.

Interesant este și faptul că idoli din Cipru, ca și majoritatea celor din Ciclade, provin în mod preponderent din morminte²⁸. Asemănătoare este situația statuțelor culturii Gârla Mare, din epoca bronzului de pe cursul inferior al Dunării²⁹. Și în cultura Coțofeni, care ar trebui să fie considerată ca producând piesele noastre, idoli plăți joacă un rol în

²³ R. Maier, *op. cit.*, p. 291, lista 10, nr. 14 cu bibliografia mai veche.

²⁴ N. Petkov, *op. cit.*, tipul I, în special fig. 2, 2, 13 — 14.

²⁵ J. Neustupný, *op. cit.*, p. 30 și urm., p. 34 și urm., pl. 11 — 12.

²⁶ *Ibidem*, p. 97 și urm.

²⁷ J. Karageorghis, *La grande Déesse de Chypre et son Culte. A travers l'Iconographie de l'époque néolithique au VIe s. a. C.*, Lyon, 1977, p. 26, 235, 251 și pl. 8 a : 10 b.

²⁸ A. Tamvaki, în *Les Religions de la Préhistoire. Actes du Valcamonica Symposium '72*, C(po di Ponte, 1975, p. 227 — 241 cu bibliografia mai veche.

²⁹ V. Truhović, *Starinar*, N. S., 7 — 8, 1956 — 1957; Vl. Dumitrescu, *IPEK*, 19, 1954 — 1959, p. 16 — 48, pl. 13 — 20; idem, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cirna*, București, f. a. Vezi și recenzia la ultima lucrare făcută de H. Hachmann, Germania, 46, 1968, 2, p. 368 — 370, precum și cercetarea recentă a acestor idoli de către M. Chicideanu-Sandor și I. Chicideanu, *op. cit.*, p. 53 — 75.

cultul mortuar³⁰, deși cele mai multe piese provin din așezări³¹. În acest context trebuie să revenim puțin asupra remarcilor noastre de la începutul articolului. În apropiere de locul de descoperire al idolilor discutați aici, au fost cercetați tumuli (Livezile „Dealul Sârbului”), care au furnizat un material asemănător cu cel de la Livezile „La Izvorul Popii”³². Și materialul discutat în articolul de față a fost descoperit cu ocazia acestor săpături în împrejurimile satului Livezile. Fără a putea preciza dacă idolii prezentați provin dintr-o așezare sau dintr-un mormânt³³, această din urmă posibilitate nu trebuie cu totul exclusă, având în vedere observațiile de mai sus.

II

Între materialele atribuite culturii Wietenberg se află și piesele ilustrate la fig. 4, 3 — 4. Ele provin de la două străchini lobate deschise, lobi fiind deloc sau doar puțin arcuți spre interior³⁴. Acest tip este caracteristic fazei A2 a culturii Wietenberg, fiind folosit mai rar și în faza B. Mai sus a fost menționat faptul că la Livezile „La Izvorul Popii” apar și unele elemente ale fazei C (fig. 4, 2). Strachina lobată nu reprezintă nimic special în cadrul culturii, dar cele două piese de care ne ocupăm aici au anumite detalii deosebite. Ele sunt îngroșate la marginea buzei și imediat sub buză au un prag (nu este vorba de canelura propriu-zisă) care este mai pronunțată la vârful lobului. Una dintre piese (fig. 4, 4) mai are și o proeminență sub lob. Aceste detalii nu sunt obișnuite în cultura Wietenberg, dar ele au paralele în cultura tumulară danubiană (danubische Hügelgräberkultur). Ajunge dacă dăm aici analogii de la Tápé³⁵, Tiszafüred³⁶, Šafarikovo³⁷ și Ilandža³⁸. Materialul din primele două localități este atribuit culturii tumulare, iar ultimele două aparțin culturii Pilyň și respectiv Begeš-Cruceni. Toate pot fi încadrate cronologic în orizontul Hănsel MD III (=Reinecke B2, Mozsolics B III/IV). Au mai fost semnalate piese din cultura tumulară în Transilvania³⁹.

³⁰ H. Ciugudean, in *International Symposium on the Intellectual Expressions of Pre-historic Man: Art and Religion. Valcamonica, 28 July - 3 August, 1979*, Capo di Ponte și Milano, 1983, p. 169 - 176; N. Vlassa, M. Takacs, Gh. Lazarovici, *ActaMN*, 22-23, 1985 - 1986, p. 62, pl. IA, 2; idem, in D. Srejšović, și N. Tasić (sub red.), *Hügelbestattungen in der Karpaten-Donau-Balkan-Zone während der äneolithischen Periode. Internationales Symposium Donji Milanovac 1985*, Belgrad, 1987, p. 115, 113, pl. 5, 5; p. 115, pl. 7.

³¹ H. Ciugudean, *Apulum*, 21, 1983, p. 49 - 52.

³² Vezi mai recent H. Ciugudean, *PZ*, 66, 1991, 1, p. 80 cu bibliografia mai veche.

³³ Singura indicație, conform căreia ar fi vorba de material dintr-o așezare (Horedt, *Wietenberg*), se sprijină pe caracterul fragmentar al ceramicii. Din morminte provin de obicei forme mult mai întregi.

³⁴ Tipul TE1 după Boroffka, *Wietenberg*.

³⁵ O. Trogmayer, *Das bronzezeitliche Gräberfeld von Tápé*, Budapesta, 1975, pl. 14, 168, 2; 32, 356, 4; 34, 388, 1.

³⁶ T. Kovács, *Tumulus culture cemeteries of Tiszafüred*, Budapesta, 1975, pl. 1, 3, 3; 2, 18, 2; 6, 76, 2; 8, 82, 2; 10, 104, 1, 19, 194, 3; 21, 214, 2; 23, 247, 1; 25, 262, 1; 26, 280, 1; 28, 294, 1, 300, 2.

³⁷ B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Bonn, 1968, pl. 43, 2.

³⁸ *Ibidem*, pl. 48, 10.

³⁹ K. Horedt, *ActaArchCarp*, 9, 1967, 1, p. 10, nota 20; idem, *StComSibiu*, 13, 1967, p. 141, nota 20; idem, *Germania*, 45, 1967, 1; Z. Székely, *SCIVA*, 28, 1977, 1; T. Sorocanu, *Dacia*, N. S., 21, 1977, p. 58, nota 41.

Materialele de la Sânzieni⁴⁰ nu pot fi luate în considerare, fiindcă formele sunt cele obișnuite în cultura Wietenberg, ca și ritul de incinerare al mormântului de acolo. Atunci nu există nici un motiv care trebuia neapărat considerat drept o influență a culturii tumulare. Vasele din mormântul de la Cașolt⁴¹ au analogii în cultura Wietenberg și în cea tumulară. Ornamentul de pe urna de acolo, triunghiuri hașurate executate prin incizii, nu este cunoscut în cultura tumulară, dar frecvent în cultura Wietenberg, așa că poate fi vorba cel mult de o influență, dar în nici un caz de prezența culturii tumulare. Altfel sunt piesele de la Morești⁴², care sunt tipice culturii tumulare, nefiind clar însă dacă poate fi vorba de o pătrundere sau de importuri. Analogii au fost prezentate de K. Horedt și nu mai trebuie repetate aici. Din păcate ele n-au putut fi puse în legătură directă cu materialele locale. Materialele de la Târgu Mureș sunt piese de factură „tumulară”, dar ele probabil nu provin de acolo, ci din Ungaria⁴³. Mormântul de la Band⁴⁴ este de incinerare, ritul caracteristic culturii Wietenberg și vasele din mormânt au analogii bune în culturile Wietenberg și Noua. Așadar mormântul reprezintă faza finală a culturii Wietenberg⁴⁵, când se amestecă cu manifestările Noua. La Livezile, „La Izvorul Popii”, avem de-a face prima dată cu piese de influență (nu de factură!) „tumulară”, care pot fi datate foarte precis (MD III) și care sunt legate cel mai târziu de perioada de tranziție între fazele B/C ale culturii Wietenberg. Aceasta înseamnă că fazele clasice (B și C) ale acestei culturi pot fi încadrate bine în sistemele cronologice mai larg folosite și anume trecerea de la faza B la faza C se petrece în jurul orizontului Hänsel MD III, Reinecke B2/C, Mozsolics B III/IV.

Nici una din remarcile făcute în prima parte a articolului de față nu poate fi socotită, deocamdată, ca sigură. Scopul acestei note a fost acela de a atrage atenția asupra unui nou tip de idol și asupra unor materiale de interes mai larg pentru legăturile culturale în epoca bronzului, fiind siguri că numeroase exemplare nerecunoscute ca atare și nepublicate ar putea furniza noi și mai sigure informații. A doua parte a acestui articol adaugă niște informații importante pentru datarea și legăturile dintre cultura Wietenberg din spațiul intracarpatic și bronzul mijlociu din zonele de la vest de Munții Apuseni.

OLD DISCOVERIES IN THE MUSEUM OF HISTORY AIUD (I)

ABSTRACT

The author published old material from the locality Livezile "La Izvorul Popii", județ Alba, Romania. The material from this locality,

⁴⁰ Z. Székely, *op. cit.*, T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 58, nota 41, nr. 4.

⁴¹ K. Horedt, Germania, 45, 1967, 1, fig. 1, 1, 4 — 5; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 58, nota 41, nr. 2.

⁴² K. Horedt, *op. cit.*, fig. 1, 2 — 3; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 58, nota 41, nr. 3.

⁴³ K. Horedt, *op. cit.*, p. 45 și notele 12 — 14; B. Hänsel, *op. cit.*, p. 237; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 58, nota 41, nr. 1, toți cu bibliografia mai veche.

⁴⁴ T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 58, nota 41, nr. 5.

⁴⁵ Faza D după Boroffka, Wietenberg.

preserved in the Museum of History Aiud, consists of mainly sherds from the Coțofeni and Wietenberg cultures, a single sherd of the Basarabi culture being considered insignificant. More interesting are two aspects. First two bone idols are of interest. They are made from the front region of the middle teeth (Incisivii 1 left and 1 right) of the lower jaw (Mandibula) of domestic pigs (*Sus scrofa domesticus*). They may be placed chronologically on the Copper Age (Coțofeni culture), although no direct parallels are known from literature. It is possible, that they were worn as amulettes, however a use in funerary ritual is uncertain. The second point of interest is the presence of some influences of the Tumulus Culture in the pottery associated with the Wietenberg sherds. This has some importance for the correlation and dating of the transilvanian Middle Bronze Age. The transition of the Wietenberg B/C phases may be dated to MD III (Reinecke B2/C, Mozsolics B III/IV).

EXPLANATION OF FIGURES

Fig. 1. Location of the village. Livezile.

Fig. 2. Livezile „La Izvorul Popii”. 1 – 4 Coțofeni sherds (scale A) ; 5 – 6 bone idols (scale B).

Fig. 3. Livezile. „La Izvorul Popii”. 1 – 2 Coțofeni sherds ; 3 – 7 Wietenberg sherds.

Fig. 4. Livezile. „La Izvorul Popii”. 1 – 2 Wietenberg sherds ; 3 – 4 sherds of Tumulus Culture influence.